

Eesti tõlkijate hoiakud seoses tundlike tekstide tõlkimisega

Mari Vallik

Juhendaja: *prof.* Luc van Doorslaer

Tartu 2020

Taust

- Tõlke-eetikas on neli peamist lähenemist:
  - lähteteksti võimalikult täpne tõlkimine;
  - kliendi ootuste täitmine vastavalt kokkuleppele;
  - lähteteksti lugejale võimalikult arusaadavaks tegemine;
  - sihtkeele kultuuri normide täitmine.
- Need neli põhimõtet on tavaliselt tõlkijate eetikakoodeksite aluseks.
- Eesti tõlkijaid võivad nende töös mõjutada näiteks EL-i kirjaliku tõlke peadirektoraadi eetikakoodeks või Eesti Tõlkemagistrite Liidu eetikakoodeks.

Taust

- Tõlkijaid peetakse tihti üksnes vahendajateks, ka tõlkijate endi seas.
- Tõlkijatest oleneb sihtkeelse teksti sõnastus.
- Sõnastusest oleneb, kui veenvalt mis tahes seisukoht lugejale mõjub, seega sõltub esitatud seisukohtade veenvus, tõsiseltvõetavus ja ehk ka tõlke levik ka vähemalt osaliselt tõlkijast.
- Seega võib tõlkijatel olla ka teatud ühiskondlik vastutus tundlike tekstidega töötamisel.

Tundliku teksti mõiste

- Magistritöö kontekstis on „tundlik tekst“ määratletud kui mitteilukirjanduslik tekst, mis võib sisaldada lugejat eksitavat teavet, väljendusvabadusega vastuolus sisu (väljendusvabadust võib Eestis piirata mh avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks) või muud potentsiaalselt ühiskonnale või üksikisikutele kahjulikku teavet.
- Töö ulatusest on välja arvatud tehnilised tarbetekstid, nt tootekirjeldused või kasutusjuhendid.

Uurimisküsimused

- Milliseid tegureid peavad Eesti tõlkijad oma töös oluliseks tundlike tekstide tõlkimisel võrreldes standardtekstidega?
- Mil määral, kui üldse, tajutakse tõlkijatel vastutust ühiskonnas leviva potentsiaalselt kahjuliku teabe eest?
- (Kuidas ja mil määral mõjutab tõlkija tööprotsessi tekstis esitatud seisukohtade kattuvus tõlkija arvamusel või lahknevus sellest?)

Küsitlus

- 5 küsimust vastaja tausta kohta: sugu, vanus, haridustase, akadeemiline taust kirjalikus tõlkes, töökogemus tõlkijana.
- 17 küsimust, mis puudutasid vastaja prioriteete mittetundliku standardteksti tõlkimisel võrreldes tundliku teksti tõlkimisega; nende uskumuste ja arvamustega kokkulangeva või neist lahkneva sisu mõju tõlkeprotsessile; suhtumist erinevat tüüpi tundlikesse tekstidesse; tajutud vastutust ühiskonnas tõlgete kaudu leviva teabe eest ja teabe õigsuse eest; ja kas tõlkijad peaksid vastaja arvates tegema tundliku teksti tõlkimisel midagi teisiti kui mittetundliku tekstiga töötades.
- Küsitlust levitati sotsiaalmeedias, tõlkebüroode ja kirjastuste kaudu.
- Küsitlusele vastas kokku 78 tõlkijat.

Tõlkekatse

- Kaks rühma: 15 professionaalset tõlkijat (TR rühm) ja 15 eelneva tõlkekogemuseta üliõpilast (ST rühm).
- Tõlkekatse viidi läbi enne küsitlust.
- Osalejatel paluti tõlkida inglise keelest eesti keelde neli lõiku teksti erinevatel küsitluses käsitletud teemadel arvestusega, et tegu on lõiguga pikemast samateemalisest teosest, mis Eestis avaldatakse ja mis on suunatud laiemale üldsusele.
- Osalejatele anti võimalus soovi korral lisada tõlkija märkusi ja kommentaare, kui seda peeti vajalikuks.

Suhtumine tundlike tekstide tõlkimisse

- Vägivallale õhutav sisu tekitas vastajates suurt vastumeelsust - valdav enamus küsitlusele vastanutest märkis, et ei võtaks vägivallale õhutavaid tekste töösse, üks osaleja vastas koguni, et pöörduks sellise pakkumise korral ka korrakaitse poole.
- Kaudsema kahju puhul sõltub lähenemine konkreetsest valdkonnast ja teksti tõsiseltvõetavusest, ka autori tajutavast kavatsusest.
- Ebaseadusliku tegevuse propageerimist peetakse teatud juhtudel aktsepteeritavaks.
- Tõlkijad lähtuvad potentsiaalse kahju üle otsustamisel eelkõige isiklikust tunnetusest, mitte seadustest.

Muutused tõlkeprotsessis

- Peamise muutusena mainiti ajakulu – vastumeelse sisu korral edeneb tõlkimine aeglasemalt, isiklike uskumustega kokkulangeva sisu puhul aga kiiremini.
- Mõned vastajad märkisid ära, et pööravad vastumeelsele tekstile tõlkides vähem tähelepanu, enamasti on tõlkijad aga tähelepanelikumad ja hoiavad rangelt neutraalset tooni, et hoiduda tõlget kallutamast.
- Isiklikest tõekspidamistest lahkneva sisu puhul toodi välja tavalisest suuremat valvsust, et kontrollida üle tekstis esinevad väited.
- Tõlkekatse osalejate tõlked kinnitasid küsitluse tulemusi – tõlkijate rühma tõlked olid neutraalsed, sõnastuserinevused olid peamiselt isikliku eelistuse küsimus, tähendusnihkeid esines vähe, ka võrreldes kontrollrühmaga.

Vastutus

- Tõlkija peamise ülesandena nähakse vahendamist – vastajad arvasid, et tõlkija peab eelkõige säilitama neutraalsuse, olenemata teksti sisust.
- Tõlkija tehtavaid muudatusi peeti vastuvõetavaks ainult eksitava teabe puhul.
- Samas tunnistati, et kõike ei peaks ära tõlkima, vaid tõlkija eetiline kohustus oleks võimalusel keelduda potentsiaalselt kahjuliku teabe tõlkimisest.
- Enamus vastajatest leidis, et tõlkija on tõlke kaudu sihtkeeles leviva teabe eest vähemalt osaliselt vastutav.
- Ligikaudu pooled vastajatest leidsid, et tõlkija on vastutav kas täielikult, suurel määral vastutav, või võrdselt teiste teose avaldamisega seotud pooltega – suurt vastutust nähti ka kirjastajatel jt tõlke tellijatel.

Kokkuvõtteks

- Eesti tõlkijad on teadlikud oma valikute mõjust sihtkeelsele tekstile.
- Sellest lähtub ka sotsiaalse vastutuse tunne – potentsiaalselt kahjulikke tekste peetakse paremaks mitte tõlkida ja tõlkijal nähakse vastutust tõlke kaudu leviva teabe eest.
- Tõlke vastu võtmise korral nähakse tõlkija peamise ülesandena neutraalsuse säilitamist ja teksti sisu ja tooni ei tohiks nad mõjutada.
- Osalejad tunnistavad, et tõlkija keeldumise võim on piiratud ja mis tahes tõlketöö vastu võtmine on eelkõige südametunnistuse küsimus.

Tänaan kuulamast!